

DOSTOJEVSKIN PÄIVÄKIRJA

Fjodor Dostojevski, *Kirjailijan päiväkirja* (Dnevnik pisatelja). Valikoiman toimittanut ja suomentanut Olli Kuukasjärvi. Otava, Helsinki 1996, 365 sivua.

Suora puhetta Dostojevskilta

Sadan vuoden odotus on ohi. Esa Adrian esitti taannoin Kirjailijan päiväkirjan olevan merkittävin venäjänkielinen teos, jota ei ole suomennettu. Siitä, että kyseessä ei ole Sodan ja rauhan ja Vankileirien saariston kääntäjän hyperbola, voi suomalainen lukija nyt varmistua.

Dostojevski laati vuodesta 1873 alkaen julkista päiväkirjaa ajankohtaisten kysymysten ympärillä. Aluksi hän piti palstaa muiden julkaisuissa, kunnes vuodesta 1876 Kirjailijan päiväkirja ilmestyi omana julkaisuna, pienin tauoin tekijän kuolinvuoteen 1881 asti. Kaikista Dostojevskin teoksista juuri tällä oli suurin vaikutus hänen elinaikanaan.

“Ja mistä minä oikein aion puhua?”, kirjailija huudahtaa. “Kaikesta mikä kummastuttaa minua tai saa minut Mietteisiin.” (s. 17) Ja “kaikkeaa” on mahtunut myös suomennosvalikoimaan. Kirjallisuuden, filosofian ja teologian rajat himmenevät. Mukana on aiheita kriminologiasta, naisasiasta, diplomaatiasta, uskonnosta, kasvatuksesta, aatehistoriasta, ja kaiken sitoo yhteen huoli Venäjän kohtalosta.

Kun vastaavia teoksia ilmestyy, hyvin ta-poihin kuuluu vakuuttelu niiden ajankohtaisuudesta, siitä kuinka sattuvasti ne puhuttelevat myöhempien aikojen lukijaa. Dostojevskin kohdalla tämä olisi tyylirikko. Hänen kaunokirjallinen tuotantonsa on siinä määrin ajatonta, että on täysin tarpeetonta korostaa ei-fiktiivisen tuotannon merkitystä.

Sitä paitsi Kirjailijan päiväkirjan tekstit ovat laajittuillaan ikään kuin liukenevia. Kun Dostojevski pohtii yksilön vastuuta ja ympäristön vaikutusta rikollisuuteen, hän viittaa vaimoaan pahoinpidelleen talonpojan tapaukseen. “Lisäisin vielä,” tekijä täydentää omasta päästään, “että hänellä oli ohut tukka. Vartalo oli valkea ja pulska, liikkeet verkkaisia ja tärkeileviä ja katse keskittynyt.” (39)

Suomeksi ilmestynyt nide on siis valikoima. Se kattaa noin viidenneksen alkuperäismateriaalista, mikä on täysin kohtuullinen johdatus näin valtavan teoksen. Parempi hieman kuin ei ollenkaan.

Mutta ongelmilta ei ole vältytty. Dostojevskin tarkoitus, joka ei tosin toteutunut täysin, oli rakentaa kuukausijulkaisun lukujen sisäl-

le ja niiden väliin laaja kaari. Sanomalehtien kiihkeänä lukijana hän usein tarttuu näennäisen harmittomaan pikku-uutiseen, laajentaa tekstin esseeksi ja lopulta novelliksi. Nyt tämä jännite jää syntymättä.

Kirjoitusten valikointi on makukysymys ja siitä valittaminen ei kannata. Mutta koska Dostojevski sitoo tekstit yhteen, on suomentaja esteettisistä syistä leikellyt paria aloitusta. Artikkelin ‘Junamatka Pietariin’, kohdalla tämä on ollut turhaa. Sitä vastoin lapsus lienee syytä siihen, että tammikuun 1873 kohdalla ovat ‘Haaveita ja unikuvia’ ja ‘Henkilökohtaista’ virheellisessä järjestyksessä.

Kirjailijan päiväkirjan yksi keskeinen teema on Venäjän kansan ja älymystön väliin auennut kuilu. Vieraiden aatteiden viettelemä intelligentsia on repäissyt itsensä irti Venäjän maasta, sen hengestä ja kansasta. Kohtalokas repeämä voidaan ylittää vain nöyrytyksellä kansan edessä. Älymystön kopeus häviää musikan luontaiselle viisaudelle.

Dostojevski puhuu samalla itsestään, entisestä kumouksellisesta. Vankeus ja Siperia eivät sinänsä muuttaneet häntä; sen teki “väliön kosketus kansaan” ja sitä seurannut “veljesliitto” sen kanssa. ‘Alkujuuri’ ja ‘Kansan rakastamisesta’ ovat tässä suhteessa paradigmaattiset tekstit. Niissä Venäjän (myyttinen, joku lisäksi) kansa esiintyy räyhäävänä ja katuvana, syntisenä mutta hurskaana, sivistymättömänä ja silti hyväsydämisenä.

Toinen, edelliseen liittyvä, alituinen huolenaihe on Euroopan ja Venäjän suhde. Euroopassa ei edes haluta ymmärtää Venäjää, Dostojevski murehtii, se vain halutaan nähdä ikuisena barbaarilaumana. Kaikki, mikä Venäjän erottaa Euroopasta, luetaan sen erheeksi tai puutteeksi.

Edelleen hän mainitsee kiehtovan paradoksin, jossa kiivaimmat zapadnikit, länsimieliset, lähestyvät slavofiileja, Venäjän erikoislaadun tunnustajia. Siirtyessään länteen zapadnikit kapinoivat myös sikäläisiä arvoja vastaan, siten epäsuorasti slavofiilien esittämään kritiikkiin yhtyen. Alkuperäinen virhe johtuu tietysti siitä, Dostojevski jatkaa,

että ei myönnä Venäjän ja Euroopan olevan yhteismitattomia suureita.

‘Slavofiilin tunnustuksia’ kehrittelee tätä koko venäläisen ajattelun läpäisevää kysymystä. Dostojevski muistuttaa, että slavofiilit eivät suinkaan ole homogeeninen joukko. Slavofiliaa on moneen makuun; kansanomaiseen ja elitistiseen, lempeään ja hyökkäävään. Hänelle se merkitsee “sanomaa”, jota Venäjä kantaa, ja jonka avulla Venäjä on yhdistävä koko ihmiskunnan.

“Idän suuri kotka’, [...] ei halua alistaa, ei valloittaa eikä laajentaa rajojaan, vaan vapauttaa ja hyvittää sorrettujen ja lyötyjen vai- vat, antaa heille uuden elämän heidän itsensä ja koko ihmiskunnan hyväksi.” (256-257)

Ja heti raamatullisen vision jälkeen Dostojevski julistaa rakkauttaan Eurooppaa kohtaan. Mielistelyä näiltä riveiltä ei pidä lukea. Pinttynyt käsitys siitä, että slavofiliaan kallistuvat ajattelijat kääntäisivät selkensä Euroopalle, on virheellinen. Euroopan kohtalo on aina ollut läheinen “haaveilija-slavofiileille”, Dostojevski vakuuttaa, sen puolesta he ovat murehtineet, ja sen ymmärrystä he ovat eniten kaivanneet.

Odoteltaessa hetkeä, jona Venäjä “sanansa” lausuu, voidaan havaita kirjailijan toisen profetian kenties jo toteutuneen. Hän mainitsee Euroopassa esiintyvän levotonta ja pahaenteista aavistelua: “Ihminen, joka on hylännyt Kristuksen, voi päästä hämmästyttävän pitkälle. Se on aksiooma. Eurooppa, tai ainakin sen johtavat ajattelijat, ovat hylkäämässä Kristuksen, ja mehän, kuten tunnettua, jäljittelemme Eurooppaa.” (89)

Suomentaja ei ole ottanut mukaan Dostojevskin kiihkeimpiä tekstejä. Siitä huolimatta valikoima paljastaa suuren kirjailijan toisinaan hyvin ahtaan sydämen. Väitteestä, että vain ortodoksinen kirkko on säilyttänyt “jumalallisen totuuden”, on lyhyt askel uskonnosiin. Dostojevskin Venäjä on slaavilaisten kansojen pyyteeton suojelija, ja kun Balkanilla esiintyy vuonna 1880 uuden sodan oireita, hän riemastuu. Tätä hetkeä Venäjä on odottanut, ei yksinomaan ortodoksinen uskon puolustamiseksi, vaan koska “sota puhdistaa ilmaa jota me hengitämme” (241).

Juutalaisvastaisia heittoja löytyy sieltä täältä. Seuraavassa otteessa Dostojevski näkee juutalaisten alistavan talonpojat uuteen orjuuteen taloudellisen vapauden nimissä: “Mutta mitä tasa-arvoa se muka on – kysehän on ilmiselvästi talmudilaisesta ajatuksesta valtio valtiossa ja pyrkimyksestä imeä rutiköyhiksi maan lisäksi myös meidän talonpoikamme [...].” (161)

Kun Kirjailijan päiväkirja on kaikkine särmineen vihdoin saatu avattua suomeksi, kohtaa Dostojevskin lukija tervetulleen ongelman. Mistä tulisi lähteä liikkeelle: Päiväkirjasta, jossa tekijä puhuu avoimesti omalla äänellään, vai romaaneista?

Tämä valikoima antaa eväitä useimpien romaanien lukijoille. Merkkejä siitä, että Dostojevski katkaisee Päiväkirjansa Karamazovin veljesten hyväksi, löytyy runsaasti. Riivaajiin viitaten hän esittää, kuinka “nykyinen on joka tapauksessa murskattava - siinä poliittisen sosialismin tämänhetkinen motto” (86). Ja Muistelmia kuolleesta talosta nousee esille, kun kirjailija käsittelee karkoitusvuosiaan ja kärsimyksen merkitystä.

Äärimmäisten mielentilojen tutkijan koko tuotannossa toistuu itsemurhan ongelma. ‘Naurettavan miehen uni’ on jäänyt valikoiman ulkopuolelle, mutta ‘Tuomio’ siitä löytyy. Se on pirullisen taitava itsemurhaajan testamentti, hyvin camus’lainen kertomus, jos anakronistinen ilmaisu sallitaan. Samalla siinä todentuu Dostojevskin nerous vastakaisten näkökulmien omaksumiseen.

‘Tuomiota’ seuraavissa päiväkirjoissa tekijä joutui lepyttelemään lukijoitaan, joiden kanssa hän kävi jatkuvaa dialogia. Ei, hän ei esittänyt puolustusta itsemurhalle. Kyllä, usko sielun kuolemattomuuteen on välttämättömyys. Ja ilman vakaata uskoa ihmissielun kuolemattomuuteen on lähimmäisenrakkaus “järjetöntä, käsittämätöntä ja täysin mahdotonta” (200).

Tätä näkemystä ei Camus enää allekirjoittaisi. Mutta Adrianin arvioon Kirjailijan päiväkirjasta ei suomennoksen lukijalla pitäisi olla huomauttamista. Toivottavasti seuraavan valikoiman ilmestymistä ei tarvitse odottaa aivan yhtä monta vuotta.

Erkki Vettenniemi